คอลัมน์ คิดเป็นเห็นต่าง: วัฒนธรรมฉุดรั้ง ธรรมาภิบาลที่ต้องแก้ไข - โพสต์ทูเดย์ ฉบับวันที่ 3 เมษายน พ.ศ. 2560

ชัยณรงค์ อินทรมีทรัพย์ คณะกรรมการพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของประเทศ (กพข.)

ตลอดช่วงระยะเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติทั้ง 11 ฉบับที่ผ่านมาและกำลังเข้าสู่ฉบับที่ 12 (พ.ศ. 2560-2564) ได้นำแนวคิดสากลมาประยุกต์ใช้มากมายทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ฯลฯ ส่วนราชการทุกกระทรวง ทบวง กรม ก็ได้นำแนวคิดต่างๆ เหล่านั้นไปปฏิบัติผ่านกลไกของรัฐบาลทุกยุคสมัย รวมทั้งภาคเอกชน ภาคประชาสังคมต่างๆ ก็นำแนวคิดสากลที่ประเทศพัฒนาแล้วปฏิบัติอยู่รวมทั้งองค์กรระดับนานาชาติให้การสนับสนุน อาทิ องค์การสหประชาชาติ ธนาคารโลก ฯลฯ

คำถามของสังคมก็คือ ทำไมประเทศไทยถึงยังไม่พัฒนาทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม เท่าที่ควร ทั้งๆ ที่ได้เริ่มดำเนินการมากกว่า 50 ปีแล้ว โดยใช้ทรัพยากรไปมหาศาล แต่สิ่งที่สังคมประสบอยู่ยังคงเหมือนเดิมหรือต่ำลงด้วยซ้ำไป อาทิ ความยากจนของประชาชนในชนบทโดยเฉพาะเกษตรกร ความเหลื่อมล้ำที่ปรากฏชัดเจนระหว่างความร่ำรวยและความยากจน คุณภาพการศึกษาทั้งระดับพื้นฐาน อาชีวะ และอุดมศึกษา ที่ไม่สอดคล้องกับความต้องการของภาคธุรกิจเอกชน (ผู้จ้างแรงงาน) ความยุติธรรมและการบังคับใช้กฎหมายที่แตกต่างอย่างสิ้นเชิงจนแยกแทบไม่ออกระหว่างความอยุติธรรมและความยุติธรรม ฯลฯ

ในรายงานโครงการศึกษาวิจัยแนวทางการพัฒนาธรรมาภิบาลในระยะแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 12 พ.ศ. 2560-2564 สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทยได้กล่าวถึงปัจจัยเชิงวัฒนธรรมของไทยกับการนำแนวคิดสากลมาประยุกต์ใช้ดังต่อไปนี้

ปัจจัยที่หนึ่ง วัฒนธรรมอุปถัมภ์ - ลักษณะเด่นของวัฒนธรรมหรือระบบอุปถัมภ์คือการให้น้ำหนักความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลมากกว่าความถูกต้องหรือความโปร่งใสของระบบ ด้วยเหตุนี้การช่วยเหลือเกื้อกูลกันระหว่างผู้อุปถัมภ์กับผู้รับการอุปถัมภ์จึงอาจไม่มีความโปร่งใส ไม่ตรงตามหลักนิติธรรม ไม่มีความรับผิดชอบ ในกรณีเช่นนี้ระบบยุติธรรมมักถูกบิดเบือน การบริหารกิจการบ้านเมืองก็มีระบบพรรคพวกไม่เป็นไปตามผลงาน โครงการไม่มีความคุ้มค่า เป็นต้น

ปัจจัยที่สอง วัฒนธรรมจัดการความขัดแย้ง - การสร้างหรือยกระดับธรรมาภิบาลมักหมายถึงการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างหรือระบบบางประการ ซึ่งย่อมมีผู้เสียผลประโยชน์อันนำไปสู่ความขัดแย้งได้ การจัดการกับความขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพจึงเป็นสิ่งที่ขาดหายไป ไม่ได้ในกระบวนการสร้างธรรมาภิบาล ซึ่งในเรื่องนี้วัฒนธรรมของไทยยังจัดการความขัดแย้งในลักษณะที่ไม่เด็ดขาด มีการประนีประนอมมากเกินไปบ่อยครั้ง ทำให้มักหลงเหลือรากเหง้าของความขัดแย้งที่รอวันปะทุใหม่

ปัจจัยที่สาม วัฒนธรรมการคิดแบบ (ไม่) เป็นวิทยาศาสตร์ - แม้การศึกษาไทยจะก้าวหน้ามาตามลำดับ แต่ยังพบว่ากระบวนการเรียนรู้และการหาความรู้ในคนไทยจำนวนไม่น้อยยังไม่เป็นวิทยาศาสตร์เพียงพอ มีการหลงเชื่อตามกันอย่างขาดสติและขาดการไตร่ตรองความ สมเหตุสมผล ทำให้ไม่เข้าใจความเป็นเหตุเป็นผลของปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญ ลักษณะเช่นนี้ทำให้การยกระดับความเข้าใจเรื่องธรรมาภิบาลเป็นไปได้ยากเช่นกัน ตัวอย่างเช่นการเชื่อถือเฉพาะบุคคลที่มีความคิดเห็นใกล้เคียงกับตนเองและไม่เชื่อบุคคลที่มีความเห็นต่าง ทำให้การบรรลุหลักนิติธรรมเป็นไปได้ยาก เป็นต้น

ความพยายามผลักดันสังคมไทยเข้าสู่ยุคไทยแลนด์ 4.0 ขณะนี้ จึงสร้างความกังขาว่า ความสูญเปล่าและการเสียโอกาสที่จะเกิดขึ้นทำนองเดียวกับแนวคิดสากลอื่นๆ ที่ได้เคยนำมาประยุกต์ใช้และล้วนแต่ประสบความล้มเหลว เพราะปัจจัยเชิงวัฒนธรรมของไทยทั้งสามประการดังกล่าวยังคงดำรงอยู่และมีแนวโน้มจะเพิ่มมากขึ้นตลอดเวลา เนื่องจากบริบทของการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วในยุคโลกาภิวัตน์ ฯลฯ สังคมไทยได้ถูกหล่อหลอมมานับพันปีด้วยปัจจัยเชิงวัฒนธรรมดังกล่าว ทำให้ความพยายามและเจตนาดีของรัฐบาลในช่วง 50 ปีที่ผ่านมา ไม่เคยประสบผลสำเร็จ ทำให้ความเหลื่อมล้ำในสังคมเพิ่มมากขึ้นจนถึงจุดวิกฤต ประเทศไทยกำลังสวนทางประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ คือ คนรวยยิ่งรวยมากขึ้น ส่วนคนจนยิ่งยากจนลง (ค่าสัมประสิทธิ์ จีนีสูงกว่า 0.5 ขณะที่ประเทศกำลังพัฒนาอื่นๆ อยู่ที่ 0.4 กว่าๆ เท่านั้น)

ดังนั้น สังคมไทยคงต้องใช้เวลาและความพยายามทุกๆ ด้านเพื่อลดระดับความรุนแรงของปัจจัยเชิงวัฒนธรรมทั้งสามประการอย่างเร่งด่วนและต่อเนื่องไปอีกหลายทศวรรษ และลดความพยายามนำแนวคิดสากลมาประยุกต์ใช้แบบเร่งรีบ เพื่อต้องการเห็นสัมฤทธิผลในช่วง อายุสั้นๆ ของรัฐบาล เพราะเป็นการตำน้ำพริกละลายแม่น้ำ และสร้างความหวังลมๆ แล้งๆ ให้ประชาชนตั้งตาคอย เช่น ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยที่คงต้องใช้เวลาอีกนับศตวรรษ กว่าสังคมไทยจะพร้อมตามเกณฑ์สากล ฯลฯ

ปัจจัยเชิงวัฒนธรรมจะต้องแก้ไขโดยประชาชนในสังคมเท่านั้น สถาบันทางการเมือง การศึกษา ศาสนา ฯลฯ มีบทบาทได้เท่าที่กำหนด ดังนั้นความตระหนักรู้ของประชาชนทุกๆ คนถึงความสำคัญของปัจจัยเหล่านี้จึงมีความเร่งด่วนมากกว่าจะเสียเวลา เสียทรัพยากร ไปกับความพยายามบีบบังคับให้สังคมยอมรับแนวคิดสากลที่เกิดขึ้นซ้ำแล้วซ้ำอีก